

Abstract

King Rama VI and Agricultural Promotion

Piyanart (Nikrodha) Bunnag

When referring to King Rama VI, most of the people will positively think of his ingenious talent in literature. Actually, there are other kinds of royal activities which are not widely known to the public, such as agricultural promotion, as will be shown in this article. In his reign, farmers suffered poor farming ensuing from natural calamity and water shortage. King Rama VI thus prompted the Ministry of Agriculture to conduct the facts-finding study on farmers' problems and problem solutions. "Memorandum for the Improvement of the Deteriorating Farming" was thereupon proposed to King Rama VI on January 31, 1910 of which it is summarised and included in this article.

สถาบันวิทยบริการ
ลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการทำนุบำรุงการกสิกรรม*

ปิยนาด (นิโครธา) บุนนาค**

เมื่อเอ่ยพระนามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งพระราชจักรีวงศ์ คนส่วนใหญ่ก็นึกถึงพระปรีชาสามารถทางด้านวรรณกรรม และความเป็น "นักปราชญ์" ของพระองค์ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานามว่า "สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า" แต่โดยแท้จริงแล้ว พระราชกรณียกิจของพระองค์ในค้ำอันอื่น ๆ ยังมีอีกมาก ซึ่งบางประการก็ยังมีได้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปนัก โดยเฉพาะในเรื่องการทำนุบำรุงด้านการกสิกรรม ดังจะได้นำเสนอในบทความนี้

การกสิกรรมในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น พื้นฐานสำคัญได้แก่การทำนาปลูกข้าว เช่นเดียวกับสมัยก่อน อย่างไรก็ตามก็ได้มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ต้นหม่อน ฝ้าย ยาสูบ และยางพารา พร้อมหกัมีการปลูกผักและผลไม้ไว้รับประทาน นอกจากนี้ยังได้มีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไปด้วย โดยที่สัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่เป็น

สัตว์ที่ใช้แรงงานในการกสิกรรม เช่น โค กระบือ และ สัตว์ที่เลี้ยงเป็นอาหาร เช่น หมู เป็ด และไก่ เป็นต้น

ปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่เริ่มรัชกาล อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการประกอบ การกสิกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทยไม่ได้ผล ทั้งนี้ เพราะนับตั้งแต่ พ.ศ. 2453 ฝนตกก่อนฤดู ปริมาณน้ำฝนมีมากจนเกิดน้ำป่าไหลท่วมนา ต้นข้าวกล้าที่ชาวนา บักดำและหว่านไว้ได้รับความเสียหายอย่างหนัก¹ ด้วยเหตุนี้การทำนาของราษฎรจึงไม่ได้ผลทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนอาหารถึงขั้นไม่มีข้าวบริโภค ต่อมา พ.ศ. 2454 ฝนได้ตกอย่างสม่ำเสมอตอนต้นฤดูฝน ชาวนาจึงไถนาเตรียมดินไว้เพื่อทำนาต่อไป แต่เมื่อไถหว่านและ บักดำเสร็จ ก็เกิดฝนแล้งตั้งแต่กลางฤดูจนถึงปลายฤดู ต้นข้าวซึ่งขึ้นสูงเพียงประมาณหนึ่งคืบจึงแห้งตายเป็น ส่วนมาก² ดังนั้นการทำนาจึงไม่ได้ผล ทำให้ราษฎร

* ข้อมูลส่วนใหญ่ในบทความนี้ ได้มาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง "นโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ของร้อยโทพิชัย สิงห์ทอง ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บัณฑิตศึกษา 2523 ซึ่งผู้เขียนขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

** ศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ท.จ.ช.) เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่งกรมกระทรวงเกษตรธิการ (กษ.) ที่ 1/8 หนังสือของเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์) เสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2454.

² ท.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/12 รายงานการเพาะปลูกประเทศสยาม โดยเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2454.

ออกอยากท้องหาพวกหัวเผือก หัวมัน ผักบุง กลอยบ้ำ¹ และบุก² มาผสมกับข้าวเล็กน้อยแทนการบริโภคข้าว ล้วน ๆ เพียงอย่างเดียว ยิ่งกว่านั้นในปี พ.ศ. 2456 เกิด ภาวะฝนแล้งขึ้นอีก ซึ่งส่งผลเสียหายแก่การทำนา ปัญหา ความออกอยากจึงทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สภาพของดินฟ้าอากาศที่ แปรปรวนไปเป็นเวลาหลายปีเช่นนี้ ทำให้การประกอบ อาชีพหลักของราษฎรคือ การทำนาซึ่งพึ่งแต่หน้าตาม ธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ผลผลิตที่เพียงพอกับทั้ง ยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาความ ออกอยาก ปัญหาความยากจน และปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม อันนำไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมือง ในที่สุด

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ องค์พระประมุขและผู้นำของรัฐบาลในขณะนั้น ได้ทรง รับทราบปัญหาความเดือดร้อนของชาวนาจากแหล่ง ข้อมูลต่าง ๆ คือ รายงานการประชุมเสนาบดีเกี่ยวกับการ ร้องทุกข์ของราษฎร เพื่อให้รัฐบาลช่วยแก้ปัญหา ในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องคลองตันเขิน ความไม่สะดวก ในด้านการคมนาคม การขอลดเงินภาษีค่านา และขอ ให้เปลี่ยนอัตราค่านาใหม่ เป็นต้น³

จากหนังสือของบริษัทชุกคลองแลคูนาสยามที่ ร้องเรียนมายังรัฐบาล⁴ และจากการเสนอข่าวของของ หนังสือพิมพ์บางกอกไทยสัปดาห์ประจำเดือนสิงหาคม และกันยายน พ.ศ. 2454 ที่ได้เสนอข่าวเกี่ยวกับความ

ออกอยากของราษฎร การอพยพเข้ามาหางานทำใน กรุงเทพฯ ฯ การที่เครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาแพงขึ้น และเหตุการณ์โจรผู้ร้ายชุกชุมซึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหา ความออกอยากเป็นต้น ดังนั้นเพื่อให้ได้ทราบข้อเท็จจริง ซึ่งจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหาการกสิกรรมและ ปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกันต่อไป พระบาทสมเด็จพระ- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการใน หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง ออกไปตรวจ ราชการในท้องที่แหล่งกสิกรรม ดังใน พ.ศ. 2454 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวงษาประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์) เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการในขณะนั้น ออกไปตรวจราชการในพื้นที่เพาะปลูกของมณฑลต่าง ๆ เช่น มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่า (พระนครศรี- อยุธยา) มณฑลนครไชยศรี มณฑลปราจีนบุรี และ มณฑลนครสวรรค์ เป็นต้น

การไปตรวจราชการดังกล่าว นอกจากเสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการจะได้พบเห็นความทุกข์ยากจาก ความออกอยากยากแค้นของราษฎรด้วยตนเองแล้ว ยังมี โอกาสได้สอบถามเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ และการ ประกอบอาชีพจากราษฎรอย่างใกล้ชิดด้วย ทำให้ทราบ ความเป็นจริงที่ขัดแย้งกับรายงานของข้าราชการในพื้นที่ บางพื้นที่ ซึ่งรายงานมายังส่วนกลาง ดังเช่น เจ้าหน้าที่ อำเภอมณฑลกรุงเก่าได้รายงานเรื่องน้ำในการทำนา และเรื่องเสบียงอาหารของราษฎรที่ปากคลองหัวไผ่ มณฑลกรุงเก่าว่า "น้ำเข้าทุ่งต้นข้าวออกงามดี และการ

¹ มีลักษณะลำต้นเป็นเถา หัวอยู่ใต้ดิน เมื่อนำมาบริโภคต้องหั่นหว่ากลอยแล้วแช่น้ำให้ยางออกจนหมด หลังจากนั้นจึงนำ ไปนึ่ง ก่อนที่จะบริโภค

² มีลักษณะลำต้นคล้ายต้นเผือก มีหัวเช่นเดียวกับเผือก แต่มีใบขนาดใหญ่กว่าใบเผือก มีลายขาวสลับเขียว

³ พ.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 3/8 หนังสือพระยานพบุร์ ศรีเกษตรากรม มีลงพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453.

⁴ พ.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/8 หนังสือของบริษัทชุกคลองแลคูนาสยามกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2453.

⁵ ร้อยโท พิชัย สิงห์ทอง, "นโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 87.

ทำนาได้ผล”¹ แต่ราษฎรในพื้นที่ต่างพากันกล่าวว่า “บั้นฝนแล้งดินแห้งไถนาไม่เข้า ข้าวกล้าที่ลงกล้าเสียหาย ตามปกติน้ำไหลเข้าทุ่งไม่ต่ำกว่า 1 ศอก ต้นข้าวกล้าสูง ประมาณศอกกว่า บั้นน้ำน้อยกว่าปีที่แล้ว”² คำพูดของราษฎรดังกล่าวได้รับการยืนยันจากสภาพความเป็นจริงที่พระยาวงษาอนุประพัทธ์ได้พบเห็นในขณะที่ตรวจราชการที่ปากคลองหัวไผ่ คือ ต้นข้าวในนาส่วนมากเหี่ยวแห้งตาย เพราะระดับน้ำในบั้นน้ำต่ำมากเมื่อเทียบกับคราบระดับน้ำเก่าที่สูงเป็นปกติในปีอื่น ๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการเดินทาง ไปตรวจราชการของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับเสนาบดีเช่นนี้ นับว่าเป็นผลดีต่อทางราชการ เพราะทำให้ได้ทราบความเป็นจริงของสภาพความเป็นอยู่และการกสิกรรมของราษฎรมิใช่แต่เพียงอ่านเฉพาะรายงานของข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งอาจไม่ตรงตามความเป็นจริงได้ดังตัวอย่างข้างต้น ยิ่งกว่านั้นในช่วงที่พระยาวงษาอนุประพัทธ์ออกไปตรวจราชการ เป็นเวลาที่เจ้าหน้าที่อำเภอ ผู้ว่าราชการเมือง และเทศาภิบาลมณฑลส่วนใหญ่ออกไปตรวจราชการ จึงยังเป็นผลให้เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์สามารถเข้าถึงราษฎรในพื้นที่ได้อย่างใกล้ชิด เป็นโอกาสให้ได้ทราบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ด้วยตนเอง

นอกจากพระยาวงษาอนุประพัทธ์แล้ว ยังมีข้าราชการอีกหลายท่านที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เดินทางไปตรวจราชการในพื้นที่ แล้วกลับมากราบบังคมทูลรายงานให้ทรงทราบข้อเท็จจริง เช่น พระยาประชาชีพบริบาล ซึ่งไปตรวจราชการ

ผลการทำนาที่มณฑลกรุงเทพฯ ได้กราบบังคมทูลรายงานถึงปัญหาการขาดแคลนพันธุ์ข้าวปลูกของชาวนาในมณฑลนี้ตอนหนึ่งว่า

“... ชาวนาที่ขาดพันธุ์ข้าวปลูกที่จะทำนาในบั้นนี้ เพราะการเพาะปลูกข้าวไม่ได้ผลติดต่อกันมา 3-4 ปี บั้นนี้ราคาข้าวก็ได้อาบน้ำน้อย การที่ได้ข้าวน้อยเพราะหว่านข้าวลงในนาแล้วฝนแล้ง หนักก็ทำลายเมล็ดข้าว หรือตกกล้าแล้ว ฝนก็แล้งจำนาไม่ได้ ข้าวกล้าเกินกำหนด เมื่อนำไปปักดำข้าวไม่แตกกอหรือแตกกออ่อน”³

การไปตรวจราชการ ในพื้นที่ของข้าราชการในระดับสูงจากส่วนกลางแล้วกลับมากราบบังคมทูลรายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทำให้ได้ทรงทราบถึงปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร โดยเฉพาะปัญหาของชาวนาซึ่งเปรียบเสมือน “กระดูกสันหลัง” ของประเทศ ปรากฏว่าชาวนาส่วนใหญ่ประสบปัญหาการทำนาไม่ได้ผล เนื่องจากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล บางพื้นที่ชาวนาขาดแคลนพันธุ์ข้าวที่จะนำมาเพาะปลูก บางพื้นที่การทำนาดลดลง เพราะรัฐบาลประกาศเก็บภาษีค่านาแพงขึ้น และยังเรียกเกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปเป็นทหาร ทำให้ขาดกำลังคนและบางครั้งครอบครัวชาวนาครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานด้วย

ปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ อันสืบเนื่องมาจากการแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มรัชกาล มิเพียงแต่เท่านั้น ยังได้เกิดปัญหาการเมืองภายใน คือ กรณี “กบฏ รศ. 130” (พ.ศ. 2454) ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

¹ รายงานการเพาะปลูกประเทศสยาม, เอกสารเล่มเดียวกัน

² เรื่องเดียวกัน

³ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 8 กษ. 8/1 หนังสือพระยาประชาชีพบริบาล กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2454.

⁴ โปรดดูรายละเอียดใน มัทนา เกษกมล, “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่อง การเมือง และการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2488), วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517, หน้า 101-108.

เจ้าอยู่หัวซึ่งเพิ่งขึ้นครองราชย์ จึงต้องทรงเผชิญปัญหาหนักทั้งทางด้านการเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ดีพระองค์ก็ทรงสามารถแก้ไขปัญหาให้บรรเทาลงได้ สำหรับปัญหาในเรื่องการทำนาไม่ได้ผลนั้น พระองค์โปรดฯ ให้มีการประชุมข้าหลวงเทศาภิบาลแผนกเกษตรขึ้นที่กระทรวงเกษตรฯ ระหว่างวันที่ 24-29 กันยายน พ.ศ. 2453 เพื่อประชุมหารือกันแก้ไขปัญหาของชาวนา โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเรื่องน้ำไม่มีพอในการทำนาและการหาทางช่วยเหลือชาวนาให้มีรายได้จากการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ ทดแทนการทำนาไม่ได้ผลดังปรากฏในรายงานการประชุมของข้าหลวงเทศาภิบาลแผนกเกษตรเรื่องบำรุงการเพาะปลูก วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2453 ตอนหนึ่งว่า

“...จะจัดบำรุงการเพาะปลูก สัตว์พาหนะและสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งสมควรจัดในขั้นต้น คือ คิดจะบำรุงพืชผลต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นดินค้าของประเทศสยาม เช่น ข้าว ฝ้าย มะพร้าว และยางพาราวัลเบอร์ กับคิดจัดหาพืชผล หรือการทำมาหากินอย่างไร ให้บรรดาผู้ที่ทำนาได้ปลูกใช้ทดแทนในคราวที่พืชผลอันเพาะปลูกเป็นพื้นอยู่แล้วนั้น ไม่ได้ผลเต็มบริบูรณ์ หรือเกิดอันตรายด้วยเหตุอย่างหนึ่งอย่างใด และคิดบำรุงในเรื่องน้ำสำหรับการทำนา คือ แก้ไขลำน้ำ ลำคลอง ชุกเหมือง และวางน้ำบึงกันทำนบสำหรับกันหรือขังน้ำไว้สำหรับการเพาะปลูกต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับภูมิประเทศในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยตั้งข้าหลวงเกษตร ปลัดเกษตร พนักงานเกษตร อินเอร์เนียทางการน้ำประจำมณฑลต่าง ๆ ตามสมควร สำหรับตรวจดูและรับผิดชอบในการทำน้ำ ปักน้ำ ไขน้ำ”

การประชุมดังกล่าว เป็นเพียงกำหนดหลักการกว้าง ๆ ว่ารัฐบาลควรจะแก้ปัญหาในเรื่องใดบ้างเท่านั้น เพราะรัฐบาลยังขาดข้อมูลตลอดจนรายละเอียดต่าง ๆ จึง

เห็นควรขอให้ข้าหลวงเทศาภิบาลทุกมณฑลยื่นรายงานการเพาะปลูก การค้าขาย และผลประโยชน์ของรัฐในมณฑลต่าง ๆ มายังกระทรวงเกษตรฯ เสียก่อน ส่วนวิธีการที่จะส่งเสริมการกสิกรรมโดยเฉพาะการทำนาให้ได้ผล รวมทั้งการค้าขายให้มีความเจริญขึ้นนั้นที่ประชุมเห็นควรตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาคำเนิการพร้อมกัน ซึ่งคณะกรรมการควรจะเป็นเสนาบดีเจ้ากระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการกสิกรรมและพาณิชย์กรรม เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงพระคลังและกระทรวงนครบาล การร่างโครงการให้เสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ เป็นผู้ร่าง เมื่อนำเข้าที่ประชุมพิจารณาถึงความเหมาะสมแล้ว จึงนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายต่อไป หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพิจารณาและพระราชทานพระบรมราชนุญาตแล้ว กระทรวงเกษตรฯ ก็จะนำโครงการนี้ไปปฏิบัติได้ แต่ถ้าโครงการนี้ไม่สามารถปฏิบัติได้เนื่องจากเผชิญกับปัญหาอุปสรรคใด ๆ ก็ต้องนำโครงการนี้เข้าที่ประชุมของคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบและแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป

ต่อมาเจ้าของนาและชาวนาท้องรังสิตได้ยื่นหนังสือร้องทุกข์ต่อกระทรวงเกษตรฯ โดยได้แสดงวัตถุประสงค์ว่า การทำเรื่องร่ำร้องทุกข์ครั้งนี้ ก็เพื่อจะกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ ยกเงินค่าทำนาที่ค้างอยู่ และขอให้เปลี่ยนอัตราค่าภาษีนาใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับประเภทของนา ทั้งนี้เพราะในตอนแรกที่มีการขุดคลองรังสิตนั้น การทำนาได้ผลและชาวนามีราคาดี จึงมีค่านอพยพจากเขตนอื่น มาทำนาที่ทุ่งรังสิตกันมาก ทำให้การเพาะปลูกในเขตนี้เจริญจนถึงเป็นเมืองธัญบุรี และเมืองมันบุรี ต่อมาเกิดฝนแล้งการทำนาไม่ได้ผล ชาวนายากจนไม่มีเงินเสียค่าหา ผู้ที่ทำนาจริง ๆ ได้รับ

¹ หจ.ช. เอกสาร ร. 6 กษ. 1/15 รายงานการประชุมข้าหลวงเทศาภิบาลเรื่องบำรุงการเพาะปลูก วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2453.

ความเดือดร้อน และขออย่าจนต้องเลิกทำนา พวกนี้ไปรับจ้างในกรุงเทพฯ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำนา แต่มีที่ดินไว้เพื่อขายหากำไรก็ไม่เดือดร้อนเหมือนชาวนา

พระยาธรรมาธิบดีประพัทธ์ได้นำหนังสือร้องทุกข์ดังกล่าวทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2453 และนำเรื่องเข้าที่ประชุมเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม ปีเดียวกัน ที่ประชุมได้พิจารณาแล้ว มีความเห็นว่า การที่ชาวนาเดือดร้อนอยู่ขณะนี้ไม่ใช่เพราะเรื่องค่าเช่า แต่เป็นเพราะกลองดินเงิน ถ้าแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้ ชาวนาก็สามารถทำนาได้ ซึ่งก็จะทำให้มีเงินเสียค่าเช่า ต่อมากระทรวงเกษตร ฯ ได้ส่งแบบสอบถามปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรไปยังข้าหลวงเทศาภิบาลทุกมณฑล เพื่อให้ดำเนินการหาข้อมูลของปัญหาดังกล่าว พร้อมกับนั้นกระทรวงเกษตร ฯ ยังได้ร่างหนังสือบันทึกเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของชาวนา และวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ๆ เรียกว่า "เมมโมร์แรนดัมที่จะแก้ไขการท่วมน้ำที่เสื่อมทรามอยู่ให้กลับเจริญดีขึ้น" แล้วนำขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2453

ตามบันทึกในเมมโมร์แรนดัมฉบับนี้ มีข้อความสำคัญซึ่งสรุปได้ 2 ประการ คือ ประการแรก ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการทำนา ประการที่สอง แนวทางที่รัฐบาลควรจะทำเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมการทำนาให้เจริญ สำหรับปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการทำนานั้น ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ค่าปลงคน และแรงงานสัตว์ในการเพาะปลูก ปัญหาการขึ้นภาษีทำนา ภาษีค่ารูปพรรณโค กระบือ และภาษีเรือ และปัญหาเรื่อง

อุปโภค บริโภคมีราคาแพง ส่วนแนวทางการแก้ปัญหาและส่งเสริมการทำนาของรัฐ คือ การกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกได้ตลอดเวลา การผ่อนผันการเกณฑ์ทหารเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนกำลังคน การลดภาษีอากรค่าเช่า การปรับปรุงพระราชบัญญัติเครื่องชั่ง ตวง วัด ให้มีความเที่ยงตรงแน่นอน และเหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันมิให้พวกพ่อค้าเอาเปรียบชาวนาโดยใช้เครื่องตวงพวกถั่ง และจัดตามชอบใจดังที่ปรากฏอยู่เสมอ และการอนุญาตให้ชาวนาลงมือทำนาได้ตามความเหมาะสมกับฤดูกาลโดยไม่ต้องคอยให้มีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเสียก่อนดังที่เคยปฏิบัติกันมา

ปรากฏว่า เมื่อมีการประชุมเสนาบดีเพื่อพิจารณาความเห็นในเมมโมร์แรนดัมใหม่อีกครั้งหนึ่งในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453 ที่ประชุมมีความเห็นว่า หลักรการในเมมโมร์แรนดัมนี้ไม่อาจแก้ปัญหาของชาวนาได้อย่างทั่วถึง เพราะแต่ละท้องดินย่อมมีปัญหาไม่เหมือนกัน การจะแก้ไขปัญหาของชาวนา ได้ทั้งหมดนั้นต้องใช้เวลาอีกต้องนานกว่าจะประสบผลสำเร็จ อย่างไรก็ตามที่ประชุมตระหนักว่า หลักรการในเมมโมร์แรนดัมนี้เป็นหลักสำคัญที่รัฐบาลจะนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาของชาวนาต่อไป ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพกสิกรรมโดยส่วนรวม จึงได้มีการนำเอาหลักการในเมมโมร์แรนดัมดังกล่าวมาปรับใช้ในการดำเนินการเรื่องนี้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ ดังนี้

¹ พ.ร.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/6 ส่วนเรื่องทุกข์ของจำของนาและชาวนาทั้งรังสิต (ฉบับที่ 155) วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2453.
² เรื่องเดียวกัน
³ พ.ร.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/6 หนังสือของพระยาธรรมาธิบดีประพัทธ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2453.
⁴ พ.ร.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/6 เรื่องรายงานการประชุมเสนาบดี พ.ศ. 2453.

1. การส่งเสริมการเพาะปลูก
2. การเผยแพร่ความรู้และการให้การศึกษา
เกี่ยวกับกรกสิกรรม
3. การบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ
4. การดำเนินการทางค้ำกฏหมาย

การส่งเสริมการเพาะปลูก รัฐบาลได้ดำเนินการในเรื่องนี้หลายอย่าง เริ่มตั้งแต่การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ในการเพาะปลูก รัฐบาลได้จัดสร้างโครงการชลประทานบ้างก็ได้ โดยสร้างเขื่อนกั้นน้ำขึ้นที่อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุกคลองส่งน้ำ และสร้างประตูควบคุมการระบายน้ำเป็นตอน ๆ เพื่อให้น้ำไหลเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกในเขตอยุธยา ปทุมธานี รังสิต ธัญบุรีและมีนบุรี ผลของการดำเนินงานในโครงการคือ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกทั่วกล่ว มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกอย่างเพียงพอ ส่วนตัวเขื่อนและประตูควบคุมการระบายน้ำก็ช่วยแก้ปัญหาการเกิดน้ำท่วม พร้อมกับที่คลองส่งน้ำยังใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้อีกด้วย นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ดำเนินงานซ่อมแซมประตูควบคุมการระบายน้ำที่ประตูน้ำบางเหี้ย เพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประตูน้ำแห่งนี้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกเป็นอาณาบริเวณกว้างขวางนับตั้งแต่ตอนใต้ของรังสิตติดต่อกันไปจนถึงคลองพระโขนง คลองสำโรง และคลองบางเหี้ย และยังช่วยป้องกันน้ำทะเลที่มักไหลบ่าเข้ามาท่วมพื้นที่เพาะปลูกในอาณาบริเวณดังกล่าวได้อีกด้วย

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ซ่อมแซมประตูควบคุมการระบายน้ำในพื้นที่แห่งอื่น ๆ เช่น ประตูน้ำบางขนาก ประตูน้ำท่าถั่ว ประตูน้ำพระโขนง และประตูน้ำสำโรง ไม่เพียงแต่เท่านั้นรัฐบาลยังเอาใจใส่แก้ปัญหาให้แก่พื้นที่เพาะปลูกในชนบทด้วย โดยได้ทำการขุดซ่อมคลองและ

สร้างทำนบกั้นน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ดังกล่าว เช่น การขุดซ่อมคลองที่สิงห์บุรี การขุดคลองและสร้างทำนบที่มณฑลภูเก็ต และการสร้างซ่อมทำนบกั้นน้ำที่ลำแม่น้ำปิง เป็นต้น

การส่งเสริมการเพาะปลูกที่เห็นได้อย่างชัดเจนอีกอย่างหนึ่ง คือ การจัดหาพันธุ์ข้าวให้แก่ชาวนา ทั้งนี้เนื่องจากขณะนั้น ชาวนาส่วนใหญ่ขาดแคลนพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในการเพาะปลูกรัฐบาลจึงจัดซื้อพันธุ์ข้าวชนิดที่ดีเยี่ยมและการประกวด แจกจ่ายแก่ชาวนา ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ โดยเฉพาะการปลูกฝ้ายและต้นหม่อน ได้มีการตั้งสถานีทดลองทำไร่ฝ้ายเพื่อเผยแพร่ความรู้และให้ความช่วยเหลือเรื่องพันธุ์ฝ้ายแก่ชาวไร่ฝ้าย ขณะเดียวกันก็จัดให้มีสถานีทดลองและฝึกครูผู้สอนเผยแพร่ความรู้ในการทอผ้าไหมด้วย

การเผยแพร่ความรู้และการให้การศึกษาเกี่ยวกับกรกสิกรรม รัฐบาลได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชาการเพาะปลูกในแผนการศึกษาของรัฐ กับทั้งมีนโยบายส่งข้าราชการไปศึกษาและดูงานด้านกรกสิกรรมในต่างประเทศ เพื่อนำความรู้กลับมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับการกรกสิกรรมของไทยต่อไป ดังในระยะแรก ได้คัดเลือกข้าราชการสองคน คือ หลวงพินิจพิชาการและพระวิสูตรเกษตรศิลป์ ไปศึกษาต่างประเทศในยุโรปเพื่อให้กลับมารับราชการเป็นครูสอนในโรงเรียนการเพาะปลูก ทั้งนี้พระยาวงษานประพัทธ์ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ว่า "หลวงพินิจพิชาการซึ่งได้ออกไปศึกษาวิชาในประเทศยุโรปพร้อมกับพระวิสูตรเกษตรศิลป์ และได้ศึกษาวิชาการเพาะปลูกในประเทศอังกฤษมาแล้ว 3 ปี กรมศึกษาธิการได้เรียกกลับมาเข้ารับราชการครู"¹

¹ ห.จ.ช. เอกสาร ร. 6 กษ. 3/2 พระยาวงษานประพัทธ์กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453.

ในระยะต่อมารัฐบาลยังได้ส่งข้าราชการอื่น ๆ ไปศึกษาอีก เช่น พ.ศ. 2461 กระทรวงเกษตรฯ ได้ส่งหม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ พระโอรสในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ไปศึกษาวิชาการเกษตรกรรมที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ เมื่อหม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ทรงศึกษาสำเร็จแล้ว ก็ได้กลับมารับราชการในกรมทะเบียนที่ดิน¹

นอกจากรัฐบาลจะส่งข้าราชการไปศึกษาต่อยังประเทศในยุโรปแล้ว ก็ยังมีนโยบายส่งข้าราชการไปปฏิบัติงานในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน อันจะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการพบเห็น และการแลกเปลี่ยนความรู้มาปรับใช้กับสภาพของบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น พ.ศ. 2454 กระทรวงเกษตรฯ ได้ส่งพระยาบรมมหาบำรุงไปดูงานการเพาะปลูกที่เกาะชวา พระยาวงษานุประพัทธ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ เองเมื่อได้ออกไปตรวจราชการการทำเหมืองแร่ในแถบเมืองชายทะเลซึ่งติดต่อกับเขตแดนประเทศมลายูก็ได้ถือโอกาสเลยเข้าไปดูงานในประเทศมลายูด้วย²

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลยังกำหนดให้ข้าราชการเปลี่ยนหน้าที่กันออกไปปฏิบัติหน้าที่ราชการในส่วนภูมิภาคเพื่อให้ได้รับประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจสภาพของท้องถิ่นไทย อันจะทำให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังในกรณีหม่อมราชวงศ์โต๊ะและหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม ซึ่งรับราชการอยู่ในกระทรวงเกษตรฯ ถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่ที่มณฑลภูเก็ตด้วยเหตุผลดังปรากฏในตอนหนึ่งของคำกราบบังคมทูลแต่งตั้งและย้ายข้าราชการว่า

“ผู้เรียนวิชาการเพาะปลูกมาแล้วในกระทรวงนี้คือ หม่อมราชวงศ์โต๊ะ และหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม ถึงแม้จะได้เรียนวิชาขั้นสูงมาแล้ว.....มีความสามารถไม่พอในการปกครองและยังไม่มีความรู้พอในการเพาะปลูกที่เป็นอยู่ในประเทศสยาม เพราะไม่ได้มีโอกาสออกไปตรวจตรามาตั้งแต่ต้น แต่เป็นผู้มีความสามารถในทางวิชาความรู้บางอย่าง ถ้าจะเอาซึ่งการติดต่อให้กว้างขวางแล้วไม่สู้เหมาะดี ส่วนหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม มีความรู้ในทางการเพาะปลูกที่ได้เรียนมายังอ่อนแก่การในแง่ที่ข้าราชการผู้ใหญ่ ข้าพเจ้าจึงได้ให้ออกไปรับราชการอยู่ในมณฑลภูเก็ต เพื่อให้มีโอกาสรู้จักพื้นที่ของการเพาะปลูกในประเทศเราเสียก่อน จึงจะให้ทรงรับตำแหน่งที่สูงขึ้นตามลำดับ”³

นอกจากรัฐบาลจะดำเนินการเผยแพร่ความรู้และการให้การศึกษาเกี่ยวกับการกสิกรรมแก่ราษฎรโดยทั่วไปด้วยวิธีการจัดการเรียนการสอนวิชาการเพาะปลูกในหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน การส่งข้าราชการไปศึกษาและดูงานยังต่างประเทศ และการหมุนเวียนข้าราชการให้ไปปฏิบัติงานในพื้นที่ก่อนที่จะมารับตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นในส่วนกลางดังกล่าวแล้ว รัฐบาลยังได้ดำเนินการอีกหลายอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ความรู้ และการให้การศึกษา คือ การจัดงานแสดงการกสิกรรมและพาณิชยกรรมเพื่อให้ราษฎรได้มีความสนใจในการกสิกรรม และพาณิชยกรรมควบคู่กันไป ในขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นกำลังใจให้ชาวนาชาวไร่เร่งเพิ่มผลผลิตซึ่งจะเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ และยังเป็นการทำนุรอยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในการ

¹ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 3/3 หนังสือของเจ้าพระยามหิธร กรมราชเลขาธิการถึงเจ้าพระยาพลเทพ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2468.

² ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 3/1 หนังสือลาไปตรวจราชการของพระยาวงษานุประพัทธ์ วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2454.

³ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 3/2 หนังสือกราบบังคมทูลตั้งและย้ายข้าราชการของพระยาวงษานุประพัทธ์ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453.

ที่จะส่งเสริมการเพาะปลูกให้เจริญรุ่งเรืองด้วยการจัดให้มีงานแสดงการกสิกรรมและพาณิชยกรรมครั้งที่ 1 ที่ตำบลสระปทุมวัน เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2453 ถึงพระราชดำรัสในวันเปิดงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมในครั้งนั้นว่า

“เราควรจะพยายามบำรุงกสิกรรม และพาณิชยกรรมให้เจริญขึ้น เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความสมบูรณ์ ความสมบูรณ์เป็นที่ตั้งแห่งกำลัง กำลังเป็นที่ตั้งแห่งอำนาจ”¹

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้จัดงานแสดงการกสิกรรมและพาณิชยกรรมครั้งที่ 2 ขึ้นที่ตำบลสระปทุมวัน ระหว่างวันที่ 10-19 เมษายน พ.ศ. 2454 โดยได้ระบุดัตถุประสงค์ในการจัดงานครั้งนี้ในรายงานกราบบังคมทูลตอนหนึ่งว่า

“การแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรม ซึ่งเป็นอุปายอันหนึ่งที่จะแนะนำชักจูงให้ราษฎรมีใจเฟื่องฟูขึ้นในการกสิกรรม ทดถกรรมและพาณิชยกรรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระมหากรุณาเริ่มวางไว้บ้างแล้ว เพราะทรงแจ้งในพระปรีชาญาณอันลึกซึ้ง ว่า กำลังและความมั่นคงของชาตินั้น ย่อมจะมีแก่ประเทศที่เจริญด้วยกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นที่ตั้ง และตามที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตรธิการจัดให้มีการแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมสืบต่อไปดังนี้ ก็เห็นประจักษ์อยู่แล้วว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงกำหนดการบำรุงกสิกรรม และพาณิชยกรรมตามรอยพระบาทสมเด็จพระชนกการิราชได้ทรงไว้แล้ว และทรงตั้งพระราชหฤทัยบำรุงการเพาะปลูกและการค้าขายของประเทศ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น”²

งานแสดงดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมและการสาธิตเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับทางด้านการกสิกรรม เครื่องมือจักรกล และอุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการกสิกรรมและพาณิชยกรรม เช่น การทอผ้าฝ้ายของพื้นเมือง การทอผ้าไหม การสาวไหมและปั่นไหมของกองช่างไหม การเย็บปักถักร้อยของนักเรียนเสาวภาและวังหลัง การแสดงพันธุ์ไม้ต่าง ๆ และการสาธิตการเพาะปลูกแบบสมัยใหม่ของโรงเรียนเกษตรธิการ การแสดงเครื่องใช้จักสานและเครื่องถมของสามัคยาจารย์สมาคม เป็นต้น

ในงานยังได้มีการสาธิตเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำนา เช่น คันไถต่าง ๆ ทั้งของจีน ญี่ปุ่น อเมริกา ยุโรป และไถไทยจากมณฑลต่าง ๆ พร้อมกับแสดงวิธีการไถนาที่บริเวณนาซึ่งติดกับถนนราชดำริ ตั้งแต่เวลาบ่าย 4 โมง ถึง เวลาค่ำตลอดงาน นอกจากนี้บริษัทต่างประเทศยังได้นำเรื่องจักรกลในทางเกษตรกรรมมาสาธิต เช่น เครื่องสีข้าว เครื่องฟักไข่ พร้อมทั้งยังมีการปลูกโรงสีข้าว และการเดินเครื่องสีข้าวให้ชมด้วย ในขณะเดียวกันก็มีร้านค้าต่าง ๆ จัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้ที่เข้าชมงานด้วย เช่น ร้านตุ๊กตาเด็กเล่น ร้านพิศชนนิก ร้านช่างศิลป์ ร้านหิว ร้านภาชนะและสลักกะลามะพร้าว เป็นต้น

กิจกรรมสำคัญในงานนี้ คือ การประกวดพันธุ์ข้าว พืชผักประเภทอื่น ๆ และพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ เช่น โค กระบือ ม้า หนู เป็ด ไก่ และห่าน ซึ่งผู้ที่ได้รับรางวัลจะได้รับพระราชทานเหรียญรางวัลประเภทต่าง ๆ เสมอไปโพธิทอง เงิน หรือทองแดง พร้อมกับประกาศนียบัตร

¹ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/6 เมมเบอร์แรนคัน ที่จะแก้ไขการทำนาที่เสียมทวนอยู่ให้ดีขึ้น ๖๖ หน้า

² ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/8 คำกราบบังคมทูลในวันเปิดการแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรม ครั้งที่ 2 วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2454.

นอกจากนี้เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การจัดงานแสดงดังกล่าวและพระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ที่ทรงทำนุบำรุงการกสิกรรมและพานิชยกรรมของไทย ให้มีการความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับต่างประเทศกระทรวงเกษตร ฯ ได้จัดจำหน่ายสมุดรายงานและภาพถ่ายงานแสดงกสิกรรม ครั้งที่ 1 ทั้งฉบับภาษาไทย และฉบับภาษาอังกฤษในราคาถูก พร้อม ๆ กันนั้นก็มีการแจกจ่ายหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมวิชาการกสิกรรมแก่ผู้เข้าชมงาน จำนวน 5 เล่ม คือ หนังสือพระราชดำรัสตอบในการเปิดการแสดงการกสิกรรมครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 หนังสือเรื่องการไผ่ฝ้ายและการทอผ้า หนังสือเรื่องการทำไร่ยางพาราฉบับเบอร์ และหนังสือเรื่องการทำไหมเลี้ยงไหม

อย่างไรก็ดี ผลของการจัดงานครั้งนี้ ยังไม่เป็นไปตามความคาดหวังของรัฐบาล เนื่องจากมีผู้ส่งผลผลิตทางกสิกรรมและเครื่องจักรกลต่าง ๆ มาร่วมแสดงในงานน้อย รัฐบาลก็ประสบปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการจัดงานหลายเรื่อง เช่น เงินงบประมาณในการจัดงานมีจำกัด เหตุการณ์ของบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนชาวไทยที่กำลังอยู่ในภาวะเศร้าสลดเนื่องจากการสวรรคตของสมเด็จพระปิยมหาราช จึงส่งผลให้จำนวนผู้เข้าชมงานแสดงในครั้งนี้น้อยกว่างานแสดงครั้งแรก¹ ซึ่งในที่สุดรัฐบาลก็เห็นสมควรให้งดการแสดงกสิกรรมและพานิชยกรรมไว้ชั่วคราว ถึงกับประกาศตอนหนึ่งว่า

“...การแสดงกสิกรรมและพานิชยกรรม ซึ่งเป็นทางที่จะแนะนำชักจูงให้อาณาประชาราษฎร์นิยมในการ

กสิกรรม ทัดถกรรมและพานิชยกรรมในประเทศสยามให้เจริญยิ่งขึ้น ตามที่ได้จัดมาแล้วที่สระปทุมวันเมื่อ ร.ศ. 129* และ ร.ศ. 130* นั้น ถ้าจะจัดให้มีการแสดงทุกปีไม่มีเวลาหยุด บรรดาผู้ที่นำสิ่งของพืชผลต่าง ๆ มาแข่งขันในการแสดงนั้นก็ไม่ใช่สะดวก...เพราะฉะนั้นใน ร.ศ. 131* นี้ ควรงดการแสดงกสิกรรมและพานิชยกรรมเสียชั่วคราว เพื่อให้บรรดาผู้ที่นำสิ่งของมาตั้งแสดงนั้น ได้มีเวลาพอที่จะเตรียมจัดนำสิ่งของและบำรุงพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นทันกับเวลาที่มีการแสดงกสิกรรม และพานิชยกรรมในภายหลัง”²

อย่างไรก็ดีรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีความตั้งใจที่จะส่งเสริมการกสิกรรมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวงเกษตร ฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือประกอบกสิกรรม เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการกสิกรรมแก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไป เป็นการส่งเสริมใช้ชาวนา ชาวไร่ไทย มีความชำนาญในการเพาะปลูกยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการชักชวนให้ประชาชนได้มีความสนใจในการกสิกรรม ทัดถกรรม และพานิชยกรรม³ ปรากฏว่าหนังสือดังกล่าวเป็นที่นิยมกันในมณฑลรอบนอก เช่น มณฑลราชบุรี มณฑลภูเก็ต และมณฑลเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะทำหลวงเทศาภิบาล มณฑลราชบุรีกับมณฑลภูเก็ตได้นำหนังสือดังกล่าวไปให้โรงเรียนต่าง ๆ ในมณฑลของตนใช้เป็นคู่มือสอนด้วย

การบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ สัตว์น้ำเป็นอาหารสำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย โดยปกติแล้วสัตว์น้ำขยายพันธุ์และเจริญเติบโตตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตามในภาวะแห้งแล้งแหล่งน้ำต่าง ๆ มีปริมาณน้ำน้อยจนทำให้สัตว์น้ำไม่อาจ

¹ ร้อยโทพิชช สี่หะทอง, เรื่องเดิมหน้า 81.

² ท.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 1/8 ประกาศงดการแสดงกสิกรรมและพานิชยกรรมไว้ชั่วคราว ตุลาคม พ.ศ. 2454.

* ร.ศ. 129, ร.ศ. 130 และ ร.ศ. 131 ก็คือ พ.ศ. 2453 พ.ศ. 2454 และ พ.ศ. 2455 ตามลำดับ

³ ท.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 3/8 หนังสือพระราชทานประเพณี การอบรมังคมหลวงรัชกาลที่ 6 วันที่ 19 พฤษภาคม

ขยายพันธุ์และเจริญเติบโตได้ รัฐบาลจึงเห็นควรรีบเร่งให้มีการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำให้เจริญยิ่งขึ้น ดังปรากฏในหนังสือนายภคสภาเผยแพร่พานิชย์ตอนหนึ่งว่า

“สัตว์น้ำเช่นปลาเป็นอาหาร และสินค้าสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของสยาม นับวันแต่จะมีความต้องการมากขึ้นตามความเจริญของบ้านเมือง และจำนวนพลเมือง สภาเห็นว่าถึงเวลาสมควรแล้ว ที่จะกิจจัดเพาะพันธุ์สัตว์น้ำให้มีปริมาณมากขึ้นพอกับความต้องการของประเทศ จึงได้ประชุมพิจารณาแล้วพร้อมกันลงความเห็น ว่า กระทรวงเกษตรฯ และกระทรวงพระคลังมหาสมบัติควรจะช่วยกันแบ่งงาน ในเรื่องการรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และร่างประกาศจัดหน้าที่ราชการ”¹

ปรากฏว่ากระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการปกครองในพื้นที่ เขตที่ทำกาจับสัตว์น้ำ ผลประโยชน์ที่เกิดจากอากรค่าน้ำ และการเก็บเงินอากรค่าน้ำ ส่วนกระทรวงเกษตรฯ มีหน้าที่ส่งเสริมบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ โดยว่าจ้างนาย เฮช เอ็ม สมิท (H.M. Smith) ผู้เชี่ยวชาญในการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำชาวอเมริกัน มาช่วยงาน โครงการส่งเสริมการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ เมื่อ พ.ศ. 2466 เขาได้เสนอรัฐบาลจัดตั้งโครงการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำที่บึงบรเพ็ด ให้เป็นแหล่งบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำที่ใหญ่ที่สุด แต่โครงการดังกล่าวไม่ทันเป็นผลสำเร็จก็พอดีเปลี่ยนรัชกาล

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ออกกฎหมายและประกาศห้ามจับสัตว์น้ำในเขตท้องที่ต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองไม่ให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์เร็วเกินไป โดยที่รัฐบาลกวดขันการใช้กฎหมาย และประกาศดังกล่าวให้เป็นผลในทางปฏิบัติด้วย²

การดำเนินการทางด้านกฎหมาย รัฐบาลได้ดำเนินการเกี่ยวกับด้านนี้ 2 ประการคือ การปรับปรุงการถือครองที่ดิน และการออกพระราชบัญญัติเครื่องชั่ง ตวง วัด ในด้านการปรับปรุงการถือครองที่ดิน ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 การถือครองที่ดินได้ขยายวงกว้างขวางยิ่งกว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะมณฑลภาคใต้ เช่น มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี และมณฑลภูเก็ต ราษฎรทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศได้พากันขอจับจองที่ดินทำสวนมะพร้าวและทำสวนยางกันมาก รัฐบาลซึ่งขณะนั้นกำลังร่างพระราชบัญญัติที่ดินขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ทันเสร็จเรียบร้อย จึงต้องประกาศข้อบังคับเพื่อออกไปเทียบย่ำชั่วคราวให้แก่ราษฎรเรียกว่า ประกาศข้อบังคับชั่วคราวสำหรับการเพาะปลูกสวนใหญ่ สมพัทธ์ร ที่ไรแลนา ร.ศ. 129³ ซึ่งตามประกาศนี้ เป็นผลให้ชาวนาชาวไร่ผู้ไม่มีที่ดินเพาะปลูกเป็นของตนเอง ได้มีโอกาสจับจองที่ดินทำการเพาะปลูกเป็นของตนเอง นับเป็นการส่งเสริมการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการป้องกันมิให้ชาวต่างประเทศมีสิทธิถือครองที่ดินมากเกินไปอีกด้วย

ส่วนการออกพระราชบัญญัติเครื่องชั่ง ตวง วัด นั้น รัฐบาลได้ดำเนินการตั้งแต่เริ่มรัชกาล เนื่องจากเห็นว่า การที่ชาวนาชาวไร่ถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบใช้เครื่องชั่ง ตวง วัด ที่ไม่เที่ยงตรงในการซื้อขายนั้น เป็นปัญหาสำคัญต่อเศรษฐกิจของบ้านเมือง ดังนั้น เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2453 รัฐบาลก็ได้นำเรื่องนั้นมาพิจารณา ซึ่งที่ประชุมมีความเห็นว่าควรจะให้มีการร่างพระราชบัญญัติเครื่องชั่ง ตวง วัด ของไทยให้มีมาตรฐานตามแบบสากลนิยม⁴ อันจะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่

¹ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 2/16 หนังสือนายภคสภาเผยแพร่พานิชย์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 6 วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2464.

² ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 เอกสารของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 2/35 หนังสือของหอรัษฎากรนิพนธ์ วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2466.

³ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 7/1 หนังสือของพระยาวงษาประพัทธ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 6 วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2453.

⁴ ห.จ.ช., เอกสาร ร. 6 กษ. 2/1 Report of the Royal Commission on Weights and Measures.

ผู้ซื้อและผู้ขายด้วย ในที่สุจริตรัฐบาลได้ออกกฎหมาย
มาตรา ชั่ง ตวง วัด ที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นใหม่นี้
เรียกว่า พระราชบัญญัติมาตราชั่ง ตวง วัด พ.ศ. 2466
ซึ่งนอกจากเป็นการ ส่งเสริมการค้าขายภายในประเทศ
แล้ว ยังเป็นการทำให้การค้าขายกับต่างประเทศมีความ
คล่องตัวยิ่งขึ้นด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 มีความสนพระราช-
หฤทัยในเรื่องการกสิกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคน ไทย
ได้ทรงพยายามแก้ปัญหาและส่งเสริมการกสิกรรมใน
ประเทศด้วยวิธีการต่าง ๆ ข้างต้น โดยทรงได้รับความ
ร่วมมือจากข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
โดยเฉพาะเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์เสนาบดี กระทรวง
เกษตรราธิการ แต่ที่ต้องประสบปัญหาที่สำคัญยิ่งคือ
งบประมาณไม่เพียงพอเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ
ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในขณะนั้น ประกอบ
กับในขณะนั้นรัฐบาล ต้องกำหนดนโยบายมุ่งไปในการ
สร้างเสริมกำลังทางทหารเพื่อป้องกันประเทศ เนื่องจาก
ในขณะนั้นสถานการณ์ของโลกตึงเครียด อันเป็นผล
กระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยเหตุนี้งบประมาณ
ส่วนใหญ่ในรัชกาลนี้จึงใช้ไปในการป้องกันประเทศมาก
กว่าการนำไปใช้พัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ซึ่งก็ส่งผล
กระทบต่อการพัฒนาด้านกรกสิกรรมด้วย ดังนั้นผู้สรุป
ไว้ว่า

“... รัฐบาลได้ใช้เงินงบประมาณส่วนใหญ่ไปใ
การป้องกันประเทศมากกว่าการนำไปใช้พัฒนางานด้าน
อื่น ๆ ทำให้งานการส่งเสริมการเกษตรกรรมไม่ประสบ
ผลสำเร็จเท่าที่ควร การแก้ปัญหาความเดือดร้อนของ
เกษตรกรจึงเป็นแต่การแก้ปัญหาเพียงบางส่วนของ
ประเทศ และได้รับประโยชน์ในช่วงระยะเวลาสั้น งาน
นโยบายบางเรื่องก็ไม่เห็นผลทันทีในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม
นโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมในสมัยรัชกาล
ที่ 6 นับได้ว่าเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่รัฐบาลในสมัยต่อ
มา อาจจะนำมาปรับใช้ในการพัฒนาประเทศให้เจริญ
รุ่งเรืองและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมปัจจุบันได้”¹

กล่าวโดยสรุปแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว จะเป็นที่ยอมรับกันว่าทรงสนพระราชหฤทัย
และทรงพระปรีชาสามารถในด้านวรรณกรรม แต่ก็มี
ได้ทรงละทิ้งพระราชภาระในฐานะองค์พระประมุขของ
ประเทศ ผู้ดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ นั่นคือ
ทรงเอาพระทัยใส่ในการทำนุบำรุงการกสิกรรม ซึ่งเป็น
อาชีพหลักของราษฎรไทยมาแต่โบราณกาล แม้ว่าบ้าน-
เมืองในรัชสมัยของพระองค์จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ทั้ง
ภายในประเทศและระหว่างประเทศก็ตาม ดังจะพิจารณา
ได้จาก การดำเนินงานด้านกรกสิกรรมของรัฐบาลที่กล่าว
มาข้างต้น ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความห่วงใยในพสกนิกร
ของพระองค์เช่นเดียวกับบรมพมหากษัตริย์ไทยในอดีต

¹ โปรดดูรายละเอียดใน พร.เพ็ญ อันตระกูล, การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2455-2468), วิทยาลัยปริญาอุทกศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517, หน้า 89.

² ร้อยโท พิษขี สิงห์ทอง, เรื่องเดิม, หน้า 122.